

článok bol uverejnený vo štvrtročníku Beňušan č. 3/2021

Z histórie Beňuša 12 – Zechenter, lekár drevorubačov

V ostatnom článku sme sa venovali osobe Gustáva Kazimíra Zechentera-Laskomerského a jeho opisu beňušských handľov a ich obyvateľov. Zecheter bol však predovšetkým lekár a preto sa pozrieme aj na to, ako liečil našich predkov. Zdrojom informácií je nám opäť jeho vlastný životopis, kde osobitým spôsobom opisuje svoju prácu.

Dom na breznianskom námestí, kde býval Zechenter (dnes súčasť mestského úradu)

Svoje povinnosti komorského lekára uviedol takto: „*Osobníctvo, podriadené mojej lekárskej opatere, točilo sa číslom okolo tisíc päťsto robotníkov v dvadsiatich štyroch obciach (poznámka: myslené sú osady Bielych a Čiernych Handľov) a niekoľkých medzi lesmi široko-daleko vystavaných horárskych pustatín, Taktiež povinen som bol bdieť nad zdravím im prislúchajúcej rodiny, i keď rodinní príslušníci nárokov na liek zdarma nemali, ale zdarma ich liečiť bol som povinen. Z tohto vidno, že to úloha nebola ľahká, a vykonať sa dala len pri dobrej vôli a pevnom zdraví, spojenom s vytrvalosťou. Koľký počet ľudu to mohol byť, zovrubne nemôžem udať, ale nepreháňam azda, keď ho cením na šesť-osemtisíc. ... A tento veľký, rozťahnutý okres spravoval som sám, sám jediný bez pomocníka. Až potom, keď som bol preložený do Kremnice (r. 1868), moji nástupcovia dostali pomocníka, dohliadača chorých, ako ho štiavníckí baníci volajú — špióna.“*

Ani Horehronie neobchádzali epidémie: „*V lete roku 1855 privalila sa i sem škrtiaca nemilosrdná cholera. Dovliekli ju z Bystrice cez Brezno do Košíc postupujúci vojaci. Mali medzi sebou chorých, jedného-dvoch pochovali v Brezne a cholera rozstrekla sa po meste a po okolí. ... Keď v r. 1855 vypukla cholera, nestačil som celý*

svoj okres liečiť. Prosil som teda kráľovskú banskú direkcii, aby mi poslali na pomoc jedného lekára, ktorý keď bol povolený, opatroval Čierny Hronec a bol ubytovaný u farára. ... Táto cholera bola ozaj zúrivá a asi za tri mesiace vyškrtila v mojej ochodzi voľačo vyše sto štyridsať ľudí. Prestala takmer razom, ako sa na okolitých vrchoch a kopcoch v novembri zjavil pri miernom mraze prvý sneh.“

Spôsob života drevorubačov si vyberal svoju daň v podobe typických ochorení, dnes by sme povedali chorôb z povolania: „Handelec v ťažkej robote pri všetkej tej zime, zbavený podľa jeho mienky zavadzajúcich mu šiat, sa potí, kvapky mu takmer mrznú, a ostrý vietor, často so snehom, šibe mu rozohriate obnažené kríže. A tak nie div, že tieto obrovské a na poveterné nehody navyknuté postavy veľmi často chorejú na úsad (poznámka: bolesť v krížoch). Druhá častá choroba, ktorou bývajú napadnutí, je svrab, ktorý na základe vzájomnosti, povalujúc sa veľkú časť života v kolibách, a s vylúčením neznámych im kúpeľov, svedomíte pestujú.“

Aj keď Zechenter predpísal liek, nie vždy bol užívaný správne, ako to dosvedčuje táto príhoda: „Aj z lekárskeho stanoviska spozoroval som na týchto rýdzich deťoch nepokalenej prírody rozličné rozmary a mal som príležitosť v nerestiach chorôb obdivovať ich trezlivosť a zmužilosť. Podrobujú sa oni všetkým nehodám s podivuhodnou oddanosťou, s najjunáckejším srdcom. Všetko to znášajú ticho, pokojne bez chvastavosti. Vyskytujú sa, pravdaže, primerane ich prirodzeným názorom na veci, komické príhody. Ak ma stretol vyslaný posol, odo mňa vzdialený — zapískal na mňa a potom zareval „hau!“, len sa tak „zápače“ ozývali, kývajúc rukou, aby som zastal. Lieky na mastenie a lieky na vnútorné upotrebovanie veľmi ľahko popremieňali — takže to, čo sa malo piť, upotrebili na potieranie a naopak. Preto lekár pri predpisovaní liekov musel byť veľmi na pozore, aby tuhým liekom na jednu alebo druhú stranu, to jest znútra alebo zvonku, nenasledovala pre chorého škoda. Istý Zajac — a to veru hodné, ale už obstarné Zajačisko — padol zvysoka na miesto, určené na sedenie a kedysi na látanie lieskovicou, a to miesto — zadok — napuchlo mu a sčervenalo ako muchotrávka. Pretože tento ľud na účinky prostej vody nemohol vonkoncom veriť a privykať, kdežto oproti tomu na účinky páleného rád veril a vďačne sa im podroboval, musel som mu k vode, aby ona pre Zajaca mala zmysel, nejaký liek pripísať. Predpísal som mu teda sal ammoniacum (poznámka — čpavková soľ), aby ju, roztopiac vodou, prikladal na opuchel'. Keď som ho zatým navštívil a pýtal sa na účinok, odvetil mi tento kostnatý dlháň bacúšsky, že mu je veru omoc ľahšie. A počuchajúc si spokojne hrud' poznamenal, že mu fľus hneď odľahol. A ja, tresnúc rukami, predivený som spozoroval, že môj milý pacient toto hodné kvantum sal ammoniacum miesto potierania — do kvapky vypil. No, a aký bol natešený!“

A tu je ďalší príklad nesprávneho užívania liekov: „Paľo Nemčok z Bravácieho prišiel ku mne, že ho čosi tlačí v žalúdku — azda nedovarené halušky alebo kukuričná kuľaša (mamaliga, polenta), že jest' nemôže, aby mu na bľuvanie dal, to takô, taký šúľok, ako dostal Jochim Kol'aj z Podholia. — Hm! hm!... Jochim Kol'aj, však ten, nakoľko sa pamätám, trpel na lámku. Obzriem protokol, vskutku, tam bolo

poznačené: reuma a predpísané mal: emplastrum vesicatorium (poznámka – náplast z horčičnej múky). Mal si ho priložiť na to miesto lámk. Ja poviem Nemčokovi, že to bol šúľok na vonkajšiu potrebu, a on mi odpovie, že on veru nevie, či bol na potrebu, ale že ako ho prehltol, hrozitánsky mu to v žalúdku škrabalo, a potom tak bl'oval, tak ho vyzvívalo, že i to vytlačilo z neho, čo ešte z ostatného krštenia pred mesiacom v ňom ostalo — že by i on takô potreboval. Nuž a lámka? Lámka mu hneď vraj potom prestala.“

Niektoré príhody mali aj smutný koniec: „Mal som v Podholí chorého rubára, chlapa vysokého, predtým mohutného, dobre vyše štyridsaťročného; dlho už ležal chorý na chradnutie chrbtovej kosti. Chradol, ba môžem povedať, umieral už dlhší čas pomaly od nôh nahor, ticho, pokorne, s príkladnou trpezlivosťou. Kým bol silný, bol vrúcny priateľom neviazanosti, zlatej slobody a ako taký milovník, a to náruživý milovník lovu, rád blúdil s puškou po horách a dolách, neviazal sa na obecné pravidlá a vrchnostenské zákony a veľmi blížil sa predmetu známej ľudovej piesne: „Poza bučky, poza peň!“ Ale kdesi pri takejto vychádzke prestydol mu chrbticový špik a ostal ležať. Tie jeho bystré nohy, čo ho tak ľahko a strunisto vynášali na Beňušskú hoľu a do Leňúskej, museli mu teraz domáci z miesta na miesto prekladať, aby zmeravené neodležali. Jediná potecha, čo mu ostala, bola rozpomienka na zelenú šumiacu horu a — zapekačka v zuboch. Prešli ťažké týždne a týždne, a on ležal pod pecou na lavici, bez reptania, bez ponosy, a ja som predvídal, že mu už dlho slnce svietiť nebude. A bolo to v máji, keď som ho zase navštívil. Príroda sa smiala, škerila sa, všetko ožilo a sa tešilo, obživené teplými lúčmi prívetivého slnca. Len môj Jano bol opak toho, zádumčivý. Ľud — starý, mladý — všetok bol v poli. Ja som sám bol s ním v izbe. Otvoril som oblôčky, aby slnce a čerstvý vzduch mohli voľne vniknúť, a to veru vďačne urobili. Slnce, preraziac jemný izbový prášok, kosom padalo a osvecovalo chudáka chyteného motýľa Janka, celú jeho pod pecou nepohnuto vystretú postavu. Privalil som si potom klátik, slúžiaci miesto stolca na hlinenej dlážke, a prisadol som si k nemu. Príznaky blízkej smrti sa kopili, ale on vernú spoločnicu fajku ešte v zuboch držal a vypúšťal dym, ktorý sa vyberal ťahavým prúdom oblôčkami von. A to dobre tak, lebo bez bližších skúšok môj nos ľahko vypátral, že ten na Balkáne nerástol, ale takej sorty dohán bol, že človek nevedel, či sa viacej blíži horiacej onuci, a či prihorenej kabanici. ... „No, ale pozriže, Janko, na ten krásny svet, na tie vrchy, na tú horu, čo si voľne po nej behal: či by ti nebolo ľúto tú krásnu prírodu opustiť?“ Mrdol plecom a potom pološeptom mi riekol: „Tam to bude ešte krajšie a robota ľahšia.“ Zamíkli sme obidvaja. Pozorne hľadím na jeho blednúcu a vlhkú tvár, na bezvýrazné oči a hmatám nebadateľný pulz. Otvorili sa mu ústa, fajka odpadla na zem, popol sa vysypal - Janko bol mŕtvy. Šiel ta, kde sa kláty ľahšie kálajú. Zavolať som do poľa, zišli sa ľudia a na tretí deň ležal Janko v žltej hlinačke medzi bodliakmi a vratičom (Tanacetum), obvyklými na cintorínoch.“

Ako lekár musel Zechenter liečiť všetko, aj boľavé zuby: „Jedno ráno pripálil ku mne rubár z Bacúcha, líce mal zapuchnuté a hlas premenený. Ponosoval sa, že ho zub už niekoľko dní a nocí mučí. Otvorí velebnú papuľu, zablysnú sa zuby. Ja, berúc

klieštiky, klopem mu po nich ako po klavíri. Ako na boľavé miesto zaklopem, zareve: „To, to, to je, len ho von!“ Chytím hlavu, chmatnem zub. „Jaj, bišću!“ — a vyfrkol mu za opasok. Spokojne si odkašlúc, vymýval si podanou vodou a octom ústa. Po chvíli, keď už krv zastala, pýtam sa ho, či ho už nebolí. Zmraští tvár a povie mi celkom určite, že veru ho ten susedný bolí, ten že tiež musí von. Ja som sa spieral tomu, ale on tým dôraznejšie dotieral, aby som ho oslobodil, keď je už tu. Po dlhšom parlamentovaní stalo sa mu po vôli a druhý zub išiel za prvým a oba boli deravé. Po umývaní zase opakoval, že ho ešte i tretí okrem toho druhého trhá, aby som mu len ešte i ten vyšmykol. No také čosi som ešte neskúsil, a na to som sa oddať nechcel. Ale on len dotieral, a počal byť už i nezbedným. Vyhnať som ho, vrátil sa a natoľko ma domíral, že som mu konečne kázal sadnúť, on zase obligátne zreval a tretí zub obligátne vyletel. A nasledovalo zase vymývanie, na spôsob veľryby, ako som to opísané čítaval. Odhodiac ho stranou, pýtam sa ho nahnevaný, či už teraz dosť. A on, utrúc si spakruky ústa, zavolá celkom ľahostajne: „Ba veru to len predsa bol ten prvý!“ Zadivený síce, ale som sa smiechu nemohol zdržať. „Nuž ale sto striel sa do teba páralo, nuž či ti to bolo treba, há, tri zuby dať trhať?“ A on, chystajúc sa k odchodu, odpovie celkom uspokojený: „Ach, nuž aspoň nemusím preto druhý raz prísť.“ — Nuž, keď je tak — reku — pod', a daj si vytrhať všetky, nebudeš sa musieť druhý raz unúvať.“

Toľko niekoľko lekárskech príhod s chorými drevorubačmi z Bielych Handľov. Ale Zechenter liečil aj zranenia spôsobené stretmi s medveďom. O tom však nabudúce.

Braňo Faško od Kristiánov

Pramene:

G. K. Zechenter-Laskomerský: 50 rokov slovenského života I a II, vlastný životopis, prístupné na <https://zlatyfond.sme.sk>